szettudományos tanterv alapján. Újszerű értékelési szempontjai abból az elvi meggondolásból fakadnak, hogy túl kell lépni a hagyományos tantervértékelési módokon, mivel az azokban részt vevő szakembereknek mindenképpen érdekük az új program elfogadtatása, és ezért az értékelés akarva-akaratlanul elveszti objektív szerepét. A skót kutatócsoport ezért innovációkutatásról beszél értékelés helyett, és alkalmazott eljárásaik mindig arra a kérdésre keresik a választ, mennyiben fogadják el a tanárok és a diákok az innovatív tantervet; mennyiben „adható el" a „piacon" innovációként az új program. Noha az alkalmazott eljárások (pl. csoportos és egyéni interjúk zárt és nyílt kérdésekkel, szisztematikus osztálytermi megfigyelések, attitűdskálák, eredményvizsgálatok stb.) nem nevezhetők újaknak, ebben a komplex megközelítési módban szerepük átértékelődik. Ugyancsak érdekes elvi szempont fogalmazódik meg a következő követelményben, amelynek messzemenő gyakorlati kihatásai is lehetnek a tantervfejlesztésben: „A curriculumfejlesztési kutatócsoport legfontosabb tagjai a pedagógusok legyenek. A szakfelügyelők és más kutatók csak szaktanácsadói szerepet kapjanak azért, hogy elkerüljük azt a bénító hatást, amit jelenlétük gyakorol a kísérletben részt vevő tanárokra." Nem kétséges, hogy minden innováció a gyakorlatot jobbító szándékkal születik, a megvalósulás útján azonban sok elvész ebből. Úgy tűnik, a skót integrált természettudományos tanterv kidolgozói kezdettől fogva el akarták kerülni ezt a csapdát.

Milyen gondolatokkal forgathatják a hazai szakemberek ezt a kötetet? A legfeltűnőbb természetesen az anyagi és tárgyi feltételeknek olyan fokú biztosítása és szervezettsége, amelyről a hazai tantervfejlesztők nem is gondolhatnak, még akkor sem, ha a kötetben ismertetett programokhoz a pénzalapot nem elsősorban a hivatalos szervek, hanem különböző helyi egyesületek vagy más társulatok biztosították. Egy szempontból azonban érdemes odafigyelnünk e programok anyagi lehetőségeire: a kapkodásmentes, folyamatos, évekig tartó nyugodt munkát biztosították, amelyre óriási szükség lenne nálunk is, és ami valószínűleg kisebb anyagi erők mozgósításával, ám jobb szervezéssel elérhető is lenne.

Ami a kötet tanulmányainak érdemi részét illeti, szinte mindegyikre jellemző, hogy elsősorban elméleti tanulságok szűrhetők le belőlük. A szerkesztő is elsősorban tantervfejlesztési szakembereknek, kutatóknak ajánlja a könyvet. A tantervek értékelésének problémája azonban húsbavágó gyakorlati kérdés is. A kötet segítséget nyújthat abban, hogy elméleti tanulságait hazai körülményeinkhez igazítva tényleges pedagógiai gyakorlattá alakítsuk.

(The Role of Evaluators in Curriculum Development — *Croom Helm*, London and Sydney, 1985. 232 old.)

Szabolcs Éva

A magyar neveléstörténeti irodalom 1800—1944 (Márkus Gábor gyűjtését kiegészítette: Mészáros István és Gazda István)

A „Tudománytár" sorozat szerkesztője, *Gazda István* szerencsére nagyon fontosnak tartja a magyarországi művelődéstörténet egyik legelhanyagoltabb ágát, a neveléstörténetet.

Tudománytörténeti jelentőségű vállalkozás *Finászy Ernő* egyetemes neveléstörténetének folyamatos megjelentetése, s igazi bibliofil ritkaságot emelt le a polcról, amikor *Kiss Áron* gyermekjátékokról szóló monográfiájának reprint kiadását elhatározta.

Finászy műve minden igényes magyar pedagógus érdkelődésére számot tarthat, Kiss Áron könyve a művelődéstörténeti csemegéket kedvelőket örvendeztette meg.

„A magyar neveléstörténeti irodalom 1800—1944" c. kötet — amelynek minden iskola könyvtárában ott volna a helye — mindenekelőtt azoknak szól. akiket kimondottan érdekel a nevelés múltja, a közoktatás-politika történetének máig ható erővonalai és máig aktuális tanulságai, vagy akik saját iskolájuk, iskolatípusuk, tantárgyuk vagy kedvelt oktatási, nevelési módszerük múltjára kíváncsiak.

A kötet tulajdonképpen három önálló neveléstörténeti bibiliográfiából áll.

Gazda Isván bevezetőjében felhívja a figyelmet számos más 1945 utáni bibliográfiára is. Ez rendkívül fontos, hiszen sok kiváló OPKM- vagy más bibliográfia csak sokszorosított formában jelent meg, sok pedagógus és kutató még létezésükről is csak innen fog értesülni.

A kötetben szereplő első bibliográfia

Márkus Gábor 1937-ben megjelent alapos összeállításának reprint kiadása. A 90 lapos kis füzet — „A XIX. századi magyar neveléstörténeti irodalom bibliográfiája (1800—1914)" — eredetileg a szegedi Ferenc József Tudományegyetem pedagógiai-lélektani intézete 11. közleményeként jelent meg.

Bevezetésében Márkus rámutat, hogy a század utolsó évtizedében több neveléstörténeti munka jelent meg, mint 1800 és 1890 között együttvéve. Ő ennek magyarázatát alapvetően a külső körülményekben keresi (korábban háttérbe szorították a neveléstörténet-írást), a századfordulón éltek a „nagyok": *Kiss Áron, Fraknói Vilmos, Békefi Remig, Finászy Ernő;* és jó alkalom volt a millennium is. A valódi okokat azonban a századforduló fokozott eszmei-politikai kihívásaiban kell keresnünk.

A századvég egész légkörét meghatározó egyházpolitikai küzdelmek tudatosan vagy tudat alatt minden kutatót arra ösztönöztek, hogy keresse meg az egyház évezredes történetéből azt, ami a legmodernebbek, legliberálisabbak szemében is érték és történelmi érdem. Ez pedig a magyar közép- és kora-újkori oktatás története volt. Ez magyarázza a XI—XVII. század történetével foglalkozó művek rendkívül magas számát. A tömegesen felszínre jutó adatok, a szent cél érdekében megnyíló egyházi levéltárak anyaga lehetővé tette, hogy a legkiválóbb és legigényesebb magyar történészek is az oktatás története felé forduljanak.

A XVIII—XIX. század neveléstörténetére is ráirányult a figyelem. A liberalizmus válsága, a liberális koncepció megvalósíthatatlansága arra késztette a kor felelős politikusait, pedagógusait, gondolkodóit, hogy ne csak nagy és szép elveket fogalmazzanak meg, ne csak rámutassanak, hogy mi lenne a helyes, hanem a hazai viszonyok, az elmúlt évtizedek hosszú történelmi trendjei alapján azt is mérjék fel, hogy mi lehetséges, minek van szerves előzménye.

Márkus ezeket az írásokat tartja a legkevesebbre, de szerencsére lelkiismeretesen felsorolja őket. Szerencsére, mert aki a századforduló nagy szellemi gyűrkőzéseire, a modern magyar közoktatás születésének ideológiai körülményeire kíváncsi, semmiképpen nem nélkülözheti az „Eötvös József báró", vagy „A közoktatás története Magyarországon" című fejezetekben felsorolt műveket.

A magyar tudomány belső szerkezetváltozásait is tükrözi ez a bibliográfia: a még mindig domináns, korábban azonban kizárólagos politikatörténet mellett a legkiválóbb kutatók egy része — *Thirring, Márki, Pauler* stb. — a művelődéstörténet felé *is* fordul, s *ekkor* a művelődéstörténet legfontosabb részének az iskolázás történetét tekinti.

Kármánék keze alatt a századfordulóra felnő egy olyan tanárnemzedék, amely elég nagyszámú ahhoz, hogy ne jusson minden tagja számára hely a központi és országos témák kutatásában, de elég képzett ahhoz, hogy helytörténeti-iskolatörténeti-tantárgytörténeti kutatásokat végezzen. És nem utolsósorban: elég igényes ahhoz, hogy a „nagybetűs" tudomány külső tartaléka lehessen.

Ilyen ambiciózus tanárok készítették el a századfordulón megjelent mintegy 200 (!) monográfiát saját középiskolájuk történetéről. A nevelés- és helytörténet e páratlan adatgyűjtését a kötetben *Mészáros István* rendszerezte. Elsősorban az iskolájuk története iránt érdeklődőknek kedvez a bibliográfia összeállítása, mert az iskolák székhelye szerint sorolja fel a műveket. Nagy érdeme, hogy — Márkussal ellentétben — nemcsak az önálló kötetként megjelent műveket említi meg, hanem az iskolai értesítőkből is kikereste a megfelelő tanulmányokat.

E fantasztikus forrásanyag valóban „szerzők után kiált", hiszen e 200 iskola történetének újraelemzésével nemcsak a magyar középfokú oktatás története írható meg újra, hanem sokkal mélyebben elemezhető a magyar értelmiség társadalomtörténete és a XIX. századi társadalmi mobilitás is. Talán eredetükben, az alma materek évtizedekig kísértő hatásában lesznek egyszer megragadhatók egyes értelmiségi csoportok belső ellentétei. Lesz talán neveléstörténész, szociológus vagy társadalomtörténész, aki néhány — most már kiválogatható — iskolatörténet és az értesítő sorozatok segítségével felrajzolja a magyar iskola XIX. századi mikrotársadalmát.

Számos történeti fontosságú intézkedés gyakorlati megvalósulását csak ezekből az iskolatörténetekből lehet „visszakeresni". Mindezek a kutatások meg sem indulhatnának, ha Mészáros István e bibliográfiát nem készíti el.

Gazda István, az egyik legnevesebb magyar bibliográfus, e kötet és e sorozat szerkesztője állította össze — mintegy 20 lapnyi terjedelemben — a „Magyar neveléstörténeti irodalom 1915—1944" válogatott bibliográfiáját. E címleírás — amely a Márkus-féle beosztást követi, és annak megfelelően bontja tovább — nagyszerűen egészíti ki a Horthy-kor neveléstudományáról eddig megjelent bibliográfiákat. Gazda István számos olyan művet is felfedezett, amelyek még nagy

könyvtárainkban sincsenek meg, bibliográfiája tehát még a legkülönlegesebb igényeket is kielégíti.

*

Összességében megállapíthatjuk, hogy a Márkus-féle bibliográfia felfedezése, Mészáros István és Gazda István bibliográfiájának megjelenése egészen rendkívüli lehetőségeket nyit a magyar neveléstörténetnek, a magyar történettudománynak és a magyar neveléstudománynak.

A történettudomány, a neveléstudomány és a neveléstörténet munkásain múlik, hogy a felkínált lehetőségekkel megfelelően éljenek, s kutatásaikban mindezeket hasznosítsák.

(*Könyvértékesítő Vállalat*, Bp., 1985. 138 old.)

Nagy Péter Tibor

Új kiadványsorozat:

HÁTTÉR

Az Országos Pedagógiai Intézet és a Delta Szaklapkiadó Leányvállalata módszertani sorozatot indított *Háttér* címmel. A sorozat évente kétszer, a 14—15, 16, 17, 18 évesek számára külön füzetekben jelenik meg.

A Háttér újszerű kezdeményezés a magyar közoktatásügyben. A tudományos újságírás és a pedagógia összefogásával, a modern nyomdatechnika, fotóművészet, grafika összefogásából született számok kiállításukban a legjobb magyar illusztrált lapok színvonalát kívánják elérni, sőt felülhaladni. A cikkeket szaktudósok, pedagógusok írják. Olyan tárgyakról, amelyek a tananyagba tartoznak, az iskolai oktatás tárgyai, de nem kaphatnak elég helyet a tankönyvekben, az órákon. Tehát tudománytörténeti, illetve az egyes témaköröket kiszélesítő, összefüggéseket felmutató, különleges érdekességeket kiemelő, általában rövid és jól megírt cikkeket tartalmaz a Háttér, természetesen az egyes korosztályoknak megfelelő szinten és színvonalon, de mindig közérthetően, lehetőleg olvasmányosan. Rejtvények, feladványok sora egészít ki egy-egy számot. Természetesen az oktatási anyagon túl a Háttér igyekszik sajátos nevelési céljainkat is szolgálni, mindennapi magatartásra, kulturált viselkedésre, esztétikai ízlésre nevelni és mindezeken keresztül is világnézetet formálni.

A kiadványsorozat felelős szerkesztője: *Erdei Grünwald Mihály*, a Magyar Rádió munkatársa.